

Determining the Effectiveness of the Emotional Training Package Based on Speech on the Variable of Child's Speech Ability, Increasing Parent-Child Relationship and Islamic Education

Mahdieh Dehghan Niri Masters Graduate. Department of Psychology.. Alzahra University. Tehran. Ira

Zahra Hashemi * Department of Educational Psychology, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

Fatemeh Fayyaz Department of Psychology. Women Research center. Alzahra University. Tehran. Iran

Fatemeh Baghersad Master's student, Department of Islamic Positive Psychology, University of Quran and Atrat Studies, Isfahan, Iran

Abstract

The family is one of the most important platforms in which Islamic education can be realized. In the field of parenting, there are various practical ways and tools. According to the rich teachings of the religion of Islam, one of the main strategies is to use the tool of words. The purpose of this research is to determine the effect of the speech-based emotional education package on children's speech ability, parent-child relationship, and Islamic education. The research is a semi-experimental method with a pre-test, post-test and follow-up with a control group. 60 Tehrani mothers with children between 3.5 and 6.5 years old who had access to virtual space constituted the statistical population of the research. The research tools are Pianta's

* Corresponding Author: Z.hashemi@alzahra.ac.ir

How to Cite: Dehghan Niri, M., Hashemi, Z., Fayyaz, F., Baghersad, F. (2025). Determining the Effectiveness of the Emotional Training Package Based on Speech on the Variable of Child's Speech Ability, Increasing Parent-Child Relationship and Islamic Education, *Journal of Culture of Counseling and Psychotherapy*, 16(62), 77-103. DOI: 10.22054/qccpc.2025.75934.3202

parent-child relationship scales (1994), Ishaghi's Islamic education (2017) and the Okhovat's ability to speak well (2018). The research data was analyzed by the method of variance analysis with repeated measurement, which by considering the difference of the averages in all the three mentioned scales, it was determined that the training provided was still effective after one month. In total, the results indicated that emotional education based on speech is significantly effective in increasing children's speech ability, parent-child relationship, and Islamic education in children under 7 years of age.

Keywords: Child under 7 Years Old, Speech Ability, Parent-Child Relationship, Islamic Education.

بررسی اثربخشی بسته آموزشی تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر متغیر توانایی کلام کودک، افزایش رابطه والد-کودک و تربیت اسلامی در مادران دارای کودک زیر ۷ سال

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم
تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

مهدیه دهقان نیری

استادیار گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی،
دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

زهرا هاشمی *

استادیار، گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، پژوهشکده زنان، دانشگاه
الزهراء، تهران، ایران

فاطمه فیاض

دانشجو کارشناسی ارشد، گروه روان‌شناسی مثبت گرای اسلامی، دانشگاه
معارف قرآن و عترت، اصفهان، ایران

فاطمه باقرصاد

چکیده

خانواده یکی از مهم‌ترین بسترهایی است که می‌توان تربیت مبتنی بر اسلام را در آن محقق کرد. در زمینه فرزند پروری، راه‌های عملی و ابزارهای مختلفی وجود دارد. با توجه به آموزه‌های غنی دین مبین اسلام، یکی از اصلی‌ترین راهبردها، به کارگیری ابزار کلام است. هدف این پژوهش مشخص کردن اثرگذاری بسته آموزشی تربیت عاطفی مبتنی بر کلام، بر توانایی کلام کودکان، رابطه والد-کودک و تربیت اسلامی است. پژوهش در سال ۱۳۹۹ با روش نیمه آزمایشی با پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری همراه با گروه کنترل اجرا شده است. ۶۰ تن از مادران تهرانی دارای کودک ۳/۵ تا ۶/۵ سال که به فضای مجازی دسترسی داشتند، جامعه آماری پژوهش را تشکیل دادند. ابزارهای پژوهش مقیاس‌های رابطه والد - کودک پینتا (۱۹۹۴)، تربیت اسلامی اسحاقی (۱۳۹۷) و توانایی کلام نیک اخوت (۱۳۹۸) می‌باشند. داده‌های پژوهش با روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیری

* نویسنده مسئول: Z.hashemi@alzahra.ac.ir

مکرر مورد تحلیل قرار گرفت که با در نظر گرفتن تفاوت میانگین‌ها در هر سه مقیاس مذکور مشخص شد که آموزش‌های ارائه‌شده بعد از یک ماه همچنان اثرگذار بوده است. درمجموع نتایج حاکی از آن بود که تربیت عاطفی مبتنی بر کلام در بالا بردن توانایی کلام کودکان، رابطه والد - کودک و تربیت اسلامی به‌طور معناداری در کودکان زیر ۷ سال اثرگذار است.

کلیدواژه‌ها: کودک، توانایی کلام، رابطه والد-کودک، تربیت اسلامی.

مقدمه

در مکتب تربیتی اسلام، شگفت‌انگیزترین مخلوق خداوند، انسان است و بالاترین نشانه قدرت حق و آماده‌اتصاف به صفات و کمالات الهی و آفریده‌شده برای نیل به مقام جانشینی خداوند است. رسیدن به این هدف با اعمال تربیتی صحیح امکان‌پذیر می‌باشد. تربیت، هدف اصلی بعثت انبیاء است که به جایگاه و اهمیت این مقوله در نگاه دینی اشاره دارد (Tabatabaee, 2007). مبانی دین اسلام می‌تواند چارچوب وحدت بخشی را ارائه کند که می‌توان بر اساس آن قواعد مربوط به رشد و تحول انسان را کشف کرد و چشم‌اندازی جدید در روان‌شناسی رشد ترسیم نمود (Shirvan, 2021). تربیت اسلامی یکی از ارکان مهم در ساختار جامعه اسلامی است که هدف آن پرورش انسانی متعهد، متدین و دارای اخلاق اسلامی است. در این سیره بر رشد همه‌جانبه فرد تأکید دارد و به ابعاد روحی، روانی، اجتماعی و اخلاقی انسان توجه ویژه‌ای می‌کند. این نوع تربیت به ایجاد تعادل میان معنویت و زندگی مادی می‌پردازد (Marikhi Shahrivar & Azimi, 2021).

خانواده به عنوان یکی از مهم‌ترین بسترهاست که می‌توان تربیت مبتنی بر آموزه‌های اسلام را در آن پی‌ریزی کرد. تربیت اسلامی منجر به آشنایی فرد با اصول و ارزش‌های الهی شده و او را در مسیر بندگی خدا و مسئولیت‌پذیری اجتماعی سوق می‌دهد (Vafadar & Giyahi Gigaser, 2023). کودکانی که در محیط گرم خانواده، موردپذیرش قرار می‌گیرند، درمی‌یابند که موردعلاقه هستند، دارای شخصیت سالم که در آینده می‌توانند روابط اجتماعی مطلوبی را برقرار کنند (Gulay & Onder, 2011). وجود احساس صمیمیت با کودک، حساسیت والدین نسبت به نیازها و علایق او، محبت بدون قید و شرط به معنای پذیرش از سمت والدین است (Hipl, 2001). داشتن والدینی که همواره کودک را موردحمایت عاطفی قرار دهند، می‌تواند بسیاری از مشکلات روانی و اجتماعی افراد را برطرف سازد و به سمت رشد و شکوفایی سوق دهد (Regev & Snir, 2015; Kodjebacheva et al, 2016). مطالعات متعددی نشان می‌دهد که بسیاری از مشکلات

دوران بزرگ‌سالی، ریشه در دوران کودکی دارد. زمانی که فرزندی متولد می‌شود، پاسخ به نیازهای اولیه او از راه همدلی مراقبین او به‌ویژه مادر است (Shafipour et al, 2015). یکی از راه‌های ارتقای رابطه والد-کودک، مهرورزی و در اصل، توجه به عواطف کودک است. روش‌های تربیت عاطفی، از راهبردهای مهم رسیدن به سلامت روان و شخصیت سالم به شمار می‌آید. شناخت عواطف و میزان تأثیرگذاری آن در رفتار فردی و اجتماعی و پرورش متعادل آن‌ها جهت پیشگیری از فقر عاطفی، از مباحث مهم تربیتی و اخلاقی بشمار می‌آید (Hashemi & Saheb Zamani, 2024). تقویت عواطف موجب اعتماد و اطمینان کودک به ولی می‌شود و با تقویت گزاره‌های فطری، ذکر را در کودک فعال می‌سازد (Okhovat, 2019). از طرفی از نتایج عدم وجود تربیت عاطفی کمبود روحی، ناسازگاری با جامعه، اضطراب و یا افسردگی است (Ali Mohammadi, 2014). بر اساس مطالعات تجربی، روش‌های تربیتی والدین با بروز رفتارهای خاصی در کودکان رابطه دارد و بسیاری از آسیب‌های فردی و اجتماعی را مانع شده و برای بروز قابلیت‌ها در زمینه‌های مختلف بسترسازی می‌کند. تربیت عاطفی که از جنبه‌های مهم تربیت است، از حساسیت خاصی برخوردار است و ابعاد وجودی انسان را تحت تأثیر خود می‌دهد. (Mousavi, 2013)

با توجه به آموزه‌های اسلامی در زمینه فرزندپروری، به‌منظور تربیت عاطفی کودک، راه‌های عملی و ابزارهای مختلفی وجود دارد که یکی از کارآمدترین آن‌ها، به‌کارگیری ابزار کلام است. کلام از مهم‌ترین عوامل نقش‌آفرین در سیرت و فطرت انسانی و اولین گام در هدایت انسان است و از ابزار پیامبران و امامان در تعالی بشر بشمار می‌آید. یادگیری کلمه و پس از آن گزاره‌ها، نقش ویژه‌ای در ذخیره‌سازی عواطف و علم در کودک شده که محور اتصال تمام توان‌های او بشمار می‌رود (Okhovat & Adib, 2019). با تأمل درباره قدرت بالای کلام در تربیت و یا تخریب آن، می‌توان ادعا کرد افراد جامعه در صورتی که فقط به اصلاح این امر در میان خود قیام نمایند، بسیاری از اختلال‌های فردی و اجتماعی آن‌ها بهبود یافته و نسبت به همه آن‌ها مقاوم خواهند شد (Haj Babaei, 2001). تعلیم کلام موجب تقویت ارتباط و تعامل با دیگران و آموزش مقصدیابی و مقصد‌گزینی

در کودک می‌شود (Okhovat, 2017). والدین می‌توانند با اهتمام بر کلام طیب خود و انتقال آن به کودک با توجه به سن رشدی او بر فعال شدن حواس و عواطف، مدیریت نطق و بروزات، شکل‌گیری باورها و قول طیب و فعال شدن تفکر کودک نقش مهمی ایفا کنند (Shirvan, 2021). به دلیل اینکه در دوران کودکی، از میان قوای ادراکی، تنها حواس در انسان فعال است، بیشتر از محتوای کلام، حسی که درباره آن در کودک شکل می‌گیرد مهم است؛ بنابراین مهم‌ترین کارکرد کلام در کودکی که پایه همه دوره‌های دیگر زندگی است، تکریم و تعظیم کودک و همراهی کلام با عواطف است که به‌طور طبیعی با جلوه‌های زیبای رفتار و لحن‌های جذاب گفتاری ایجاد می‌شود (Okhovat & Ghasemi, 2021).

آموزش کلام در کودکان می‌تواند از الگوهای متعددی پیروی کند. بیشترین الگوی مورد توجه والدین به دلیل عدم آگاهی‌شان، الگوهای تجربی است. قالب‌های بیانی و ادبی قرآنی، الگوهای وحیانی آموزش کلام فطری می‌باشند. برای این منظور تألیفاتی به صورت تخصصی در زمینه تدبر در قرآن مانند روش‌های تدبر کلمه‌ای قرآن، روش‌های تدبر ادبی و تدبر در قالب ادبی کلام منتشر شده است. در این آثار به نحوی آموزش کلام بر مبنای ادبیات قرآن پیشنهاد شده است (Okhovat, 2013). بدین ترتیب به منظور تربیت عاطفی کودک، می‌توان با استفاده از ابزار کلام (بر اساس ساختار کلام در قرآن)، در جهت بهبود رابطه والد-کودک اقدام نمود و بر مبنای آموزه‌های دینی، تربیتی اسلامی را در خانواده پایه‌گذاری کرد.

نظر به اهمیت و ضرورت تربیت عاطفی، در ادامه به برخی از پژوهش‌های داخلی اشاره می‌شود:

مرادی (۱۳۹۱) در تحقیقی با موضوع «تبیین شیوه‌های تربیت عاطفی کودک از دیدگاه پیامبر اکرم (ص)» با در نظر گرفتن سیره پیامبر (ص) در زمینه تربیت کودک، با روش توصیفی تحلیلی، به تبیین آن با مسائل عاطفی پرداخته است. در این تحقیق به چند جنبه مهم از جمله تکریم شخصیت و محبت کافی به کودک، توجه به تفاوت‌های فردی

کودک، بازی با او و... اشاره شده که برای رسیدن به این هدف از منابع دینی، تربیتی و روان‌شناسی استفاده شده است.

در تحقیق دیگری با عنوان «مقدمه‌ای بر تربیت عاطفی در اسلام» یارمحمدیان (۱۳۹۳)، ضمن ذکر انواع عواطف، روش‌هایی را برای پرورش عواطف از راه معرفه النفس، ایمان، دعا و کنترل غرایز، در راستای تربیت عاطفی معرفی کرده است. در این تحقیق، تربیت عاطفی در مقطع یا دوره خاصی لحاظ نگردیده است.

نجفی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «سازمان‌دهی نظام تربیت عاطفی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی» این حوزه تربیتی را از منظر قرآن کریم بررسی کرده است. این تحقیق به صورت میان‌رشته‌ای و با رویکرد کیفی، تربیت عاطفی و ساختار آن را در قرآن بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که عواطف در آیات از احساس قابل تفکیک بوده و تربیت عاطفی باهدف نهایی نظام تربیتی، هم سو می‌باشد.

رسول رشیدی (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «بررسی فلسفه تربیت عاطفی از دیدگاه شهید مطهری» با روش بنیادی-کاربردی به شش سؤال مطرح شده در راستای تحقق اهداف پژوهش پاسخ می‌دهد. در جمع‌بندی پاسخ‌ها، از نظرات ایشان این گونه برداشت شده است که انسان دو نوع گرایش مادی و معنوی دارد. عواطف نوعی گرایش روحانی است که از دیگر خواهی و انسانیت دوستی نشأت می‌گیرد.

اخوت (۱۳۸۷-۱۴۰۱) در زمینه رشد انسان، با استناد به قرآن و روایات، دوره‌های رشد و اهداف هر دوره و مسیرهای نیل به غایت هر کدام را در کتب متعددی تبیین کرده است. وی به دلیل اثرگذاری کلام بر عواطف، تفکر، ادراکات و باورها، اهمیت زیادی در دوره اول رشد (هفت سال اول) برای کلام قائل شده است.

به دلیل تعدد دوره‌های رشد، این پژوهش با تمرکز بر تربیت عاطفی در هفت سال اول، اثربخشی بسته آموزشی تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر سه متغیر توانایی کلام کودک، رابطه والد-کودک و تربیت اسلامی را بررسی می‌کند.

در رابطه با اثرگذاری بسته طراحی شده، این سؤالات مطرح است:

اثرگذاری بسته تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر رابطه والد-کودک، توانایی‌های کلام کودک و تربیت اسلامی چگونه است؟

روش

این مطالعه به لحاظ هدف یک پژوهش کاربردی و به لحاظ روش اجرا پژوهشی نیمه آزمایشی است که با پیش‌آزمون و پس‌آزمون به همراه پیگیری و گروه کنترل انجام شده است. نحوه گردآوری داده‌ها از نوع آمیخته و دارای دو بخش مطالعه اسنادی و رویکرد کمی است.

در سال ۱۳۹۹، نمونه‌ای شامل ۶۰ نفره از والدین دارای فرزند ۳/۵ تا ۶/۵ سال، به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. انتخاب آزمودنی‌ها از یک گروه همگن صورت گرفت که به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل داده‌ها انجام شد. ضمن بهره‌گیری از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد و فراوانی)، از روش‌های آمار استنباطی تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده گردید.

جهت اندازه‌گیری اثربخشی رابطه والد-کودک، توانایی کلام و بررسی تربیت اسلامی به ترتیب از مقیاس والد-کودک پیاپنا و توانایی کلام نیک اخوت و پرسشنامه تربیت عاطفی اسلامی اسحاقی استفاده گردید. آموزش بسته تربیت عاطفی مبتنی بر کلام به گروه ۳۰ نفره آزمایش در ۸ جلسه آموزشی، بر اساس پروتکل طراحی شده پژوهشگر، صورت گرفت و در انتها از هر دو گروه، پس‌آزمون و یک ماه بعد، آزمون پیگیری گرفته شد. به منظور طراحی بسته و تدوین آن، نظریه‌ها، منابع در زمینه تربیت عاطفی و اثر کلام در رشد، مطالعه و بررسی شد. از جمله نقاط قوت بسته، سادگی و پیوستگی و کامل بودن مفاهیم و ارائه تکالیف مرتبط با موضوع می‌باشد.

شرح بسته طراحی شده در جدول زیر نمایش داده شده است:

جدول ۱. شرح بسته طراحی شده

جلسات	اهداف	تکنیک‌ها
اول	اهمیت ارتباط بخصوص ارتباط عاطفی با کودک در تربیت و بررسی باورهای والدین	بررسی تربیت و اهمیت تربیت عاطفی از دید اسلام بیان اهداف تربیت در ۷ سال اول و اهمیت عاطفه در آن پرورش حواس و نطق و کلام و عواطف در بستری از طبیعت اصلاح باورهای والدین از قبیل شناخت محدودیت‌های کودکان و توجه به فهم کودک در زمینه محسوسات و عدم توانایی در فهم انتزاعیات داشتن انتظار در حد توانایی کودک
دوم	توضیح لحن و اثربخشی انواع آن در تربیت کودک	توضیح انواع لحن (امری، تحریکی، یادآوری، تشویقی و دعایی) بیان مصادق‌هایی از لحن نشاط و پرسشی توصیه به جایگزینی لحن تعجبی به جای لحن امری بیان درخواست از کودک با لحن پرسشی و تعجبی
سوم	بهبود روابط عاطفی با ابزار کلام و عنصر توجه	توضیح هرم افزایش القا بهبود روابط عاطفی با افزایش توجه (توجه مدل‌های مختلفی دارد مانند نگاه محبت‌آمیز، خوب صدا زدن کودک، پاسخ مناسب به درخواست‌هایش دادن، بازی کردن با او) احترام و اکرام کودک محبت بی‌قید و شرط به کودک بدین صورت که در هنگام انجام کار بد باید اعلام کنیم کارش را دوست نداریم نه خود او را
چهارم	آموزش برخورد متناسب با سن کودک با نگاهی به سلسله‌مراتب پذیرش القا و لحن	الگوی مناسب برای فرزند بودن توضیح سلسله‌مراتب پذیرش القا و لحن در کودک (القای گفتاری، رفتاری و سپس پذیرش لحن) توجه به نقش محیط نامناسب و اثرات سوء آن در تربیت پرهیز از کاربرد جملات کوتاه و مستقیم و امری با لحن تند عدم کاربرد جملاتی که القای بدی دارد (مانند اذیت نکن، بی‌عرضه‌ای، دعوا نکن)
پنجم	نشان دادن قدرت حس دیداری و شنیداری در کودک و آموزش جهت و شرط	تقویت حواس کودک از طریق بازی و توجه به ورودی‌های حواس که طیب باشد (مثلاً درست صدا کردن اسامی و القاب در خانه) دیدن صحنه‌های خوب پرهیز از به کار بردن کلمات زشت در فضای خانه آموزش جهت به کودک (در اینجا باید به این نکته اشاره کرد که والدین به‌طور هم‌زمان باید به‌درستی و نادرستی چیزی اشاره کنند) نحوه آموزش شروط برای کودک (کنترل کردن میزان فراوانی شروط

جلسات	اهداف	تکنیک‌ها
		گذاشته شده، تغییر محور شروط آموزش داده شده)
ششم	آموزش قید در هفت سال اول	توضیح قید سببیت، وابستگی، مالکیت و تمایز و ظرفیت متناسب با سن کودک به او
هفتم	آموزش زمان و اهمیت افعال در تربیت عاطفی	استفاده از افعال محبت آمیز و دوری از افعال محبت گریز آموزش زمان شناسی به کودک (گذشته، حال، آینده) نمایش دادن اثرات بی توجهی به عنصر زمان و عدم آموزش آن به کودک
هشتم	مرور کلی مباحث و پاسخگویی به سؤالات مادران	

باهدف بررسی روایی محتوایی بسته در گام بعد، از ۱۰ متخصص در این حوزه نظرسنجی شد. بدین منظور از روش کمی روایی محتوایی لاوشه (ضریب نسبت و شاخص روایی محتوایی) استفاده شد. همچنین به منظور بررسی روایی سازه، اثر بسته آموزشی بر رابطه والد-کودک، توانایی کلام نیک و تربیت اسلامی صورت گرفت.

یافته‌ها

نتایج نمرات گروه آزمایش در توانایی کلام، نشان داد پس از مداخله، نمرات در آزمون توانایی کلام نیک سیر افزایشی داشته در صورتی که در گروه کنترل، تغییر محسوسی مشاهده نشد. نمرات پس آزمون و پیگیری نسبت به پیش آزمون، در متغیر رابطه والد-کودک نیز سیر صعودی مقبولی داشت که نشان دهنده بالارفتن نمرات پس از مداخله می‌باشد. قابل ذکر است نمرات گروه کنترل نه تنها افزایش نداشته بلکه کاهش یافت. با توجه به سیر صعودی میانگین نمرات گروه آزمایش در مرحله پس آزمون (۱۶۹/۸۰) در مقایسه با پیش آزمون (۱۶۲/۱۰) در مورد سومین متغیر و بالارفتن نمرات مرحله پیگیری (۱۸۹/۵۶) نسبت به مرحله پیش آزمون (۱۶۲/۱۰)، اثر مداخله بر بیشتر شدن نمره تربیت اسلامی در گروه آزمایش مشهود بود. به دلیل اینکه این بسته، نمرات پرسشنامه‌های مطرح شده را در مقایسه با پیش آزمون افزایش داده است، می‌توان نتیجه گرفت کرد برای

بهبود روابط والد-کودک، توانایی‌های کلام کودکان و آموزش تربیت اسلامی، بسته طراحی شده روایی لازم را داراست. در ادامه ضمن پاسخ به سؤالات پژوهش به نتایج آمار استنباطی پرداخته می‌شود:

سؤال اول: اثرگذاری بسته آموزشی طراحی شده بر توانایی‌های کلام کودکان چگونه است؟

روش آماری واریانس چند متغیره با طرح اندازه‌گیری‌های مکرر برای پاسخ به این سؤال استفاده شد. پیش از پرداختن به نتایج اصلی، نتایج مفروضه‌های آن بیان می‌گردد:

پیش فرض نرمال بودن متغیر وابسته

برازش توزیع برای مقادیر متغیر وابسته با توزیع نرمال از طریق آزمون‌های مختلفی صورت می‌گیرد که در این تحقیق آزمون شاپیرو-ویلک و کولموگروف-اسمیرنوف بکار گرفته شد. ملاحظه شد که با توجه به سطح معناداری، متغیر وابسته از فرض نرمال بودن پیروی می‌کند.

پیش فرض همگنی ماتریس کواریانس‌ها

آزمون باکس به‌منظور بررسی پیش فرض همگنی ماتریس کواریانس‌ها استفاده شد. با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۰۱ مقدار آماره ام باکس برابر با ۹۱/۰۵ و مقدار F برابر شد با ۱۴/۳۲ که بیانگر معناداری است ($P < ۰/۰۱$)، لذا از نظر آماری، اندازه آزمون باکس معنی دار بود، بنابراین در تفسیر نتایج تحلیل واریانس، برای تفسیر نتیجه‌ها باید از نتایج آزمون‌های بین آزمودنی استفاده کرد. به دلیل اینکه نتایج همگن نیست باید از نتایج آزمون لامبدای ویلکز، اثر هتلینگ یا بزرگ‌ترین ریشه روی در تحلیل آماری استفاده کرد.

پیش فرض کرویت

در جریان آزمون تحلیل اندازه‌های تکراری که دارای پیش فرض اختصاصی است، فرض آن است که در مراحل مختلف ارزیابی، رابطه متغیرهای وابسته با یکدیگر مساوی است؛

یعنی در مورد همگنی واریانس درون گروهی است. پیش فرض اختصاصی، با به کارگیری آزمون موجلی سنجش می گردد. تحلیل آماری در صورت تأیید آن، با استفاده از آزمون شفریستی^۱ مفروض انجام می گیرد و در صورت عدم تأیید این پیش فرض لازم است تصحیح های لازم استفاده شود. در این آزمون در صورتی که سطح معناداری کوچک تر از ۰/۰۵ باشد، فرض صفر رد شده که در این صورت نمی توان کرویت ماتریس واریانس-کواریانس متغیر وابسته را پذیرفت. بدین ترتیب یکی از تعدیل های اپسیلون (مانند گرینهوس-گایسر یا هیون فلت) استفاده می گردد به این دلیل که این آزمون ها درجه آزادی را تصحیح می کنند. اثربخشی مداخله تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر آزمون توانایی کلام نیک در جدول ۲ با گزارش نتیجه آزمون های چند متغیره نمایش داده شده است.

جدول ۲. تحلیل واریانس چند متغیره به منظور تأثیر مداخله بر آزمون توانایی کلام نیک

اثر	مقدار	f	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	معناداری	مجذور اتا	توان آزمون
اثر پیلای	۰/۷۷۴	۹۷/۷۵۶	۲	۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۷۷۴	۱
آزمایش لامبدای ویلکز	۰/۲۲۶	۹۷/۷۵۶	۲	۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۷۷۴	۱
اثر هتلینگ-لای	۳/۴۳۰	۹۷/۷۵۶	۲	۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۷۷۴	۱
بزرگترین ریشه روی	۳/۴۳۰	۹۷/۷۵۶	۲	۵۷	۰/۰۰۰۱	۰/۷۷۴	۱
اثر پیلای	۰/۰۴۰	۱/۱۹۵	۲	۵۷	۰/۳۱۰	۰/۰۴۰	۰/۲۵۱
کنترل لامبدای ویلکز	۰/۹۶۰	۱/۱۹۵	۲	۵۷	۰/۳۱۰	۰/۰۴۰	۰/۲۵۱
اثر هتلینگ-لای	۰/۰۴۲	۱/۱۹۵	۲	۵۷	۰/۳۱۰	۰/۰۴۰	۰/۲۵۱
بزرگترین ریشه روی	۰/۰۴۲	۱/۱۹۵	۲	۵۷	۰/۳۱۰	۰/۰۴۰	۰/۲۵۱

نتیجه این گزارش در جدول بالا، معنی داری نتایج به دست آمده ($P < ۰/۰۱$) را بیان می کند

1 Sphericity Assumed

که در آن تعامل گروه و عامل زمان معنی‌دار می‌باشد. این نتیجه بر اثربخشی مداخله تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر ترکیب خطی آزمون توانایی کلام نیک دلالت دارد. مجذور اتا هم نمایانگر اثرگذاری تعامل گروه و عامل زمان به میزان بیش از ۶۷/۹ درصد بر توانایی کلام کودکان است و ۶۷/۹ درصد کل واریانس نمرات توانایی کلام نیک در طی تعامل بین گروه و عامل زمان به وجود آمده است. دقت آماری بالا و کامل آزمون از توان آماری به‌دست آمده ۱۰۰ درصد حکایت می‌کند.

بر اساس نتایج به‌دست آمده، برای گروه آزمایش طبق سطر دوم (لامبدای ویلکز) با در نظر گرفتن اینکه سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ و معنی‌دار است ($P < ۰/۰۵$)، بسته آموزشی بر روی گروه آزمایش اثرگذار بوده، اما برای گروه کنترل به این دلیل که سطح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۵ ($P = ۰/۳۱۰$) است، در نتیجه می‌توان گفت بسته آموزشی برای گروه کنترل بی‌اثر بوده است. از لحاظ آماری، تفاوت میانگین در بین دو گروه آزمایش و کنترل معنادار می‌باشد. بر این اساس در گام بعد مقایسه تفاوت میانگین بین سه مرحله آزمون (دوره پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری) مدنظر است. با در نظر داشتن سطح معناداری، در مرحله پیش‌آزمون نسبت به پس‌آزمون و پیگیری تفاوت میانگین معنادار است. مرحله پیگیری نسبت به پیش‌آزمون و بعد به تربیت، پیگیری نسبت به پس‌آزمون و سپس پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون بیشترین تفاوت میانگین را داراست. دلیل این نتایج حاضر، عامل گذشت زمان است که در این بسته، نقش مهمی در اثرگذاری بسته داشته است.

تفاوت میانگین مقایسه زوجی برحسب عامل گروه در بین دو گروه آزمایش و کنترل از لحاظ آماری معنادار است. همچنین تفاوت میانگین در مقایسه زوجی برحسب عامل زمان در آزمون توانایی کلام نیک با توجه به سطح معناداری تفاوت میانگین در مرحله پیش‌آزمون نسبت به پس‌آزمون و پیگیری، معنادار است. طبق جدول، بیشترین تفاوت میانگین مربوط به مرحله پیگیری نسبت به پیش‌آزمون و بعد پیگیری نسبت به پس‌آزمون و پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون است. از آنجایی که در این بسته گذشت زمان می‌تواند

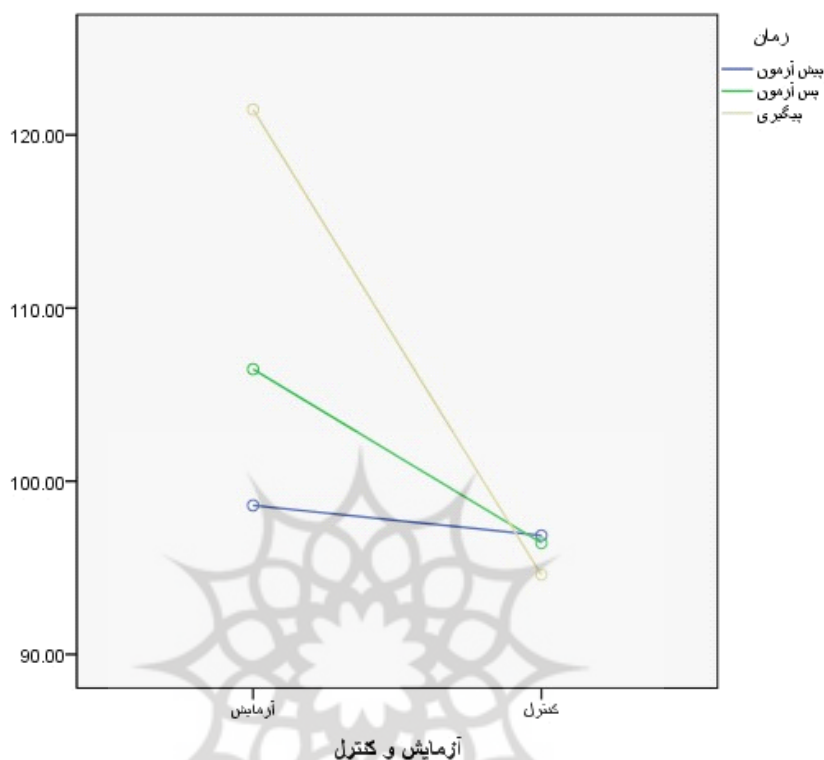
عامل مهمی در اثرگذاری بیشتر باشد، مشاهده می‌شود که این تفاوت در دوره پیگیری کاملاً مشهود است.

جدول 3. مقایسه زوجی برحسب تعامل عامل گروه و زمان در آزمون توانایی کلام نیک

مرحله ارزیابی مبنا	تفاوت میانگین	خطای معیار	معناداری	
پیش آزمون	پس آزمون	-۳/۷۱۷	۱/۶۸۵	۰/۰۳۱
پیگیری	پیش آزمون	-۱۰/۳۰۰	۱/۴۷۵	۰/۰۰۰۱
پس آزمون	پیش آزمون	۳/۷۱۷	۱/۶۸۵	۰/۰۳۱
پیگیری	پیش آزمون	۶/۵۸۳	۱/۰۳۴	۰/۰۰۰۱
پیگیری	پیش آزمون	۱۰/۳۰۰	۱/۴۷۵	۰/۰۰۰۱
پس آزمون	پیش آزمون	۶/۵۸۳	۱/۰۳۴	۰/۰۰۰۱

نتایج مقایسه زوجی مراحل سه گانه آزمون حاکی از آن است که بین پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری در گروه آزمایش، تفاوت میانگین معنی دار است. بر این اساس با در نظر داشتن تفاوت میانگین‌ها و درواقع بر اثر دریافت آموزش‌ها، نمرات گروه آزمایش در پس آزمون، نسبت به پیش آزمون، ۷/۸۶۷ نمره افزایش داشته که از لحاظ آماری معنادار می‌باشد؛ بنابراین می‌توان گفت در اثر مداخله، توانایی کلام کودکان در گروه آزمایش افزایش داشته است؛ علاوه بر این، از لحاظ آماری، تفاوت میانگین نمرات پیش آزمون با نمرات پیگیری (۲۲/۸۶)، معنادار است و نشان‌دهنده اثرگذاری آموزش‌های ارائه شده بعد از یک ماه است.

مجموعاً می‌توان بیان کرد که ارائه مداخله تربیت عاطفی مبتنی بر کلام، توانسته است بر توانایی کلام کودکان اثر مثبت گذاشته و به دلیل این که در این بسته گذشت زمان، عامل مهمی در اثرگذاری بیشتر آموزش‌ها است، اثرگذاری مداخله در دوره پیگیری نسبت به پیش آزمون نیز قابل رؤیت است. با در نظر داشتن نتایج تحلیل‌های چند متغیره و سطح معناداری، در گروه کنترل، در مقایسه زوجی، بسته آموزشی در هیچ یک از مراحل مؤثر نبوده است.

نمودار ۱. روند تغییر نمره میانگین متغیر توانایی کلام نیک بر اساس تعامل عامل گروه و زمان

در نمودار بالا، به تفکیک زمان، میانگین نمرات متغیر توانایی کلام برای گروه آزمایش و کنترل رسم شده است. رنگ آبی مربوط به مرحله پیش آزمون و رنگ سبز نمایانگر مرحله پس آزمون است. در این مرحله نمره گروه آزمایش نسبت به پیش آزمون افزایش داشته اما نمره گروه کنترل تغییر چندانی نکرده است. در مرحله پیگیری (رنگ زرد) در میانگین نمرات گروه آزمایش نسبت به کنترل افزایش چشمگیری مشاهده شد که بیانگر تأثیر مداخله بر روی گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل است. با توجه به نمودار، نمرات مربوط به گروه آزمایش و نمرات مرحله پیگیری نسبت به پیش آزمون سیر صعودی داشته اما در گروه کنترل این چنین نبود (حتی دارای سیر نزولی بود).

پس از بیان نتایج مداخله بر آزمون توانایی کلام نیک، تجزیه و تحلیل داده‌های

پژوهش درباره آزمون پیاپنا بیان می‌گردد:

سؤال دوم: اثرگذاری بسته آموزشی طراحی شده، بر رابطه والد-کودک چگونه است؟ به منظور پاسخ به این پرسش نیز روش آماری تجزیه و تحلیل واریانس چند متغیره با طرح اندازه گیری‌های مکرر بکار گرفته شد. آزمون شاپیرو-ویلک و کولموگروف-اسمیرنوف در جهت بررسی نرمال بودن داده‌ها استفاده شد. با در نظر داشتن سطح معناداری، این متغیر وابسته از فرض نرمال بودن پیروی می‌کند. با توجه به معنی دار بودن اندازه آزمون باکس از نظر آماری، در تفسیر نتایج تحلیل واریانس، از نتایج آزمون‌های بین آزمودنی استفاده گردید.

با در نظر داشتن اینکه اندازه آزمون موجلی معنی دار است، برای تفسیر نتایج، تصحیح‌های لازم بکار گرفته شد و با توجه به معنی دار بودن اندازه آزمون باکس از نظر آماری، در تفسیر نتایج تحلیل واریانس از سطر دوم به بعد استفاده شد. معناداری تعامل گروه و عامل زمان، نشان دهنده اثرگذاری مداخله تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر ترکیب خطی آزمون پیاپنا می‌باشد. با در نظر داشتن مقدار مجذور اتا می‌توان بیان کرد به میزان بیش از ۵۸ درصد، تعامل گروه و عامل زمان بر رابطه والد-کودک تأثیر گذاشته است. توان آماری به دست آمده نیز ۱۰۰ درصد بوده که نمایانگر دقت آماری بالای آزمون بود. در آزمون پیاپنا، از لحاظ آماری، تفاوت میانگین مقایسه زوجی بر حسب عامل گروه، در بین دو گروه آزمایش و کنترل معنادار می‌باشد. علاوه بر این، در آزمون پیاپنا، تفاوت میانگین مقایسه زوجی بر حسب عامل زمان با در نظر داشتن سطح معناداری، در مرحله پیش آزمون نسبت به پیگیری و در مرحله پیگیری نسبت به پیش آزمون و پس آزمون تفاوت میانگین معنادار می‌باشد.

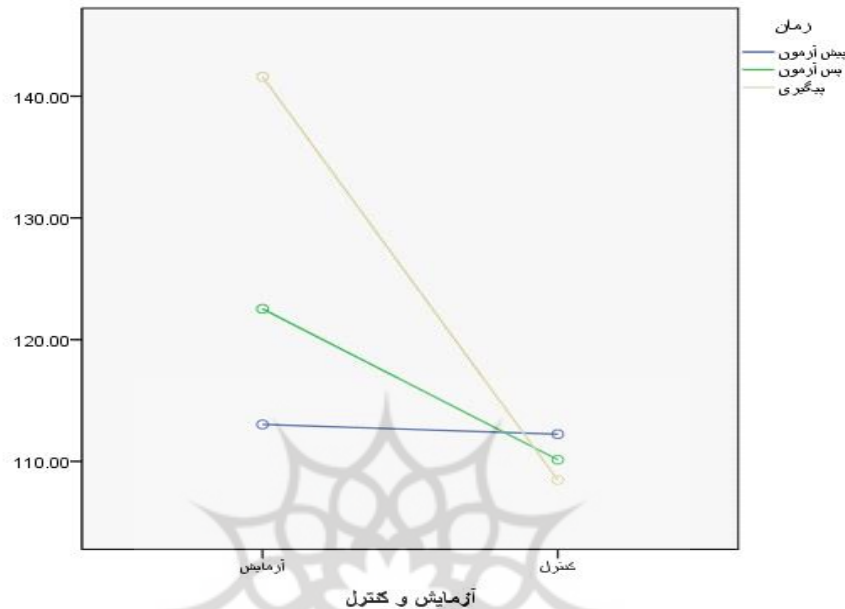
جدول ۴. مقایسه زوجی برحسب تعامل عامل گروه و زمان در آزمون پینتا

گروه	مرحله ارزیابی مینا	تفاوت میانگین	خطای معیار	معناداری
آزمایش	پیش آزمون	پس آزمون	۳/۳۳۸	۰/۰۲۴
	پیگیری	پیگیری	۳/۳۸۶	۰/۰۰۰۱
	پیش آزمون	پیش آزمون	۳/۳۳۸	۰/۰۲۴
	پیگیری	پیگیری	۲/۷۸۲	۰/۰۰۰۱
	پیش آزمون	پیش آزمون	۳/۳۸۶	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون	پس آزمون	۲/۷۸۲	۰/۰۰۰۱
کنترل	پیش آزمون	پس آزمون	۲/۱۰۰	۱
	پیگیری	پیگیری	۳/۷۶۷	۰/۵۰۳
	پیش آزمون	پیش آزمون	۲/۱۰۰	۱
	پیگیری	پیگیری	۱/۶۶۷	۰/۰۴۸
	پیش آزمون	پیش آزمون	۳/۷۶۷	۰/۵۰۳
	پس آزمون	پس آزمون	۱/۶۶۷	۰/۰۴۸

بر اساس داده‌های جدول ۴، با در نظر گرفتن تفاوت میانگین‌ها، به تبع دریافت آموزش‌ها، نمرات گروه آزمایش در پس آزمون نسبت به پیش آزمون، ۹/۵ نمره رشد معناداری یافته که این بیانگر افزایش رابطه والد-کودک در گروه آزمایش در اثر مداخله است. افزون بر این مورد، از لحاظ آماری تفاوت میانگین نمرات پیش آزمون و پیگیری معنادار است و ماندگاری تأثیر آموزش‌های ارائه شده بعد از یک ماه را نشان می‌دهد و حتی از اثر کوتاه مدت در دوره پس آزمون، اثرگذاری بیشتری داشته است.

بدین ترتیب می‌توان بیان کرد مداخله تربیت عاطفی مبتنی بر کلام تأثیر مثبت و معنی داری بر افزایش رابطه والد-کودک گذاشته و به این دلیل که در این بسته، گذشت زمان عامل مهمی در اثرگذاری بیشتر آموزش‌ها محسوب می‌شود، این اثرگذاری در دوره پیگیری نسبت به پیش آزمون نیز کاملاً قابل مشاهده است. در نمودار ۲ این تفاوت میانگین

ترسیم شده است.

نمودار ۲. روند تغییر نمره میانگین متغیر رابطه والد-کودک بر اساس تعامل عامل گروه و زمان

نمودار ۲، در سه زمان پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری، در متغیر رابطه والد-کودک، میانگین نمرات گروه آزمایش و کنترل را نشان می‌دهد. مرحله پیش آزمون با رنگ آبی، مرحله پس آزمون با رنگ سبز و رنگ زرد بیانگر مرحله پیگیری می‌باشد. با توجه به نمودار، میانگین گروه آزمایش نسبت به کنترل در پس آزمون، بیشتر است. همچنین تفاوت فاحشی در مرحله پیگیری، در بین میانگین نمرات گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل وجود دارد. با توجه به نمودار، نمرات گروه آزمایش، روند افزایشی و نمره مرحله پیگیری نسبت به پیش آزمون سیر صعودی قابل توجهی داشته، در حالی که در گروه کنترل چنین تغییری قابل رؤیت نیست.

بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت در نمرات آزمون پانها، تفاوت بین گروهی معناداری وجود دارد و از لحاظ آماری در بین دو گروه آزمایش و کنترل نیز تفاوت

میانگین معنادار است.

در گام بعد، تفاوت میانگین بین سه مرحله آزمون بررسی می‌گردد:

سؤال سوم: اثرگذاری بسته آموزشی طراحی شده بر روی تربیت اسلامی چگونه است؟
برای پاسخ به این پرسش نیز، روش واریانس چند متغیره با طرح اندازه گیری‌های مکرر
بکار گرفته شد.

پیش فرض نرمال بودن متغیر وابسته

با در نظر گرفتن رد شدن فرض نرمال بودن در گروه آزمایش، محاسبه آزمون اسمیرنوف
انجام شد. این متغیر وابسته با توجه به سطح معناداری، از فرض نرمال بودن پیروی می‌کند.
طبق سطر دوم برای گروه آزمایش با توجه به اینکه سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ و
معنی دار است، بسته آموزشی بر روی گروه آزمایش اثرگذار بوده، اما چون سطح
معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ است، بسته برای گروه کنترل تأثیری نداشته است. از لحاظ آماری
و برحسب عامل گروه در آزمون تربیت اسلامی، تفاوت میانگین مقایسه زوجی در بین دو
گروه آزمایش و کنترل معنادار است. علاوه بر این، در آزمون تربیت اسلامی، تفاوت
میانگین مقایسه زوجی برحسب عامل زمان با توجه به سطح معناداری، در مرحله
پیش آزمون نسبت به پیگیری و در مرحله پیگیری نسبت به پیش آزمون و پس آزمون تفاوت
میانگین معنادار است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵. مقایسه زوجی برحسب تعامل عامل گروه و زمان در آزمون تربیت اسلامی

گروه	مرحله ارزیابی مبنا	تفاوت میانگین	خطای معیار	معناداری	
آزمایش	پیش آزمون	پس آزمون	-۷/۷۰۰	۳/۷۵۶	۰/۰۴۵
	پیگیری		-۲۷/۴۶۷	۳/۸۴۱	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون	پیش آزمون	۷/۷۰۰	۳/۷۵۶	۰/۰۴۵
	پیگیری		-۱۹/۷۶۷	۲/۵۸۹	۰/۰۰۰۱
	پیگیری	پیش آزمون	۲۷/۴۶۷	۳/۸۴۱	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون		۱۹/۷۶۷	۲/۵۸۹	۰/۰۰۰۱
کنترل	پیش آزمون	پس آزمون	۲/۲۰۰	۳/۷۵۶	۰/۵۶۰
	پیگیری		۵/۳۳۳	۳/۸۴۱	۰/۱۷۰
	پس آزمون	پیش آزمون	-۲/۲۰۰	۳/۷۵۶	۰/۵۶۰
	پیگیری		۳/۱۳۳	۲/۵۸۹	۰/۲۳۱
	پیگیری	پیش آزمون	-۵/۳۳۳	۳/۸۴۱	۰/۱۷۰
	پس آزمون		-۳/۱۳۳	۲/۵۸۹	۰/۲۳۱

نتایج مقایسه زوجی در هر سه مرحله آزمون بیانگر این است که تفاوت میانگین در گروه آزمایش، بین پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری معنی دار است. نمرات گروه آزمایش در پس آزمون با توجه به تفاوت میانگین ها، نسبت به پیش آزمون رشد یافته که از لحاظ آماری معنادار می باشد. این نتایج نشان دهنده اثرگذاری بسته آموزشی در گروه آزمایش بر تربیت اسلامی است. همچنین، از لحاظ آماری تفاوت میانگین نمرات پیش آزمون و پیگیری معنادار می باشد که ثبات و افزایش تأثیر آموزش های ارائه شده بعد از یک ماه را ثابت می کند.

در نهایت، این مداخله بر تربیت اسلامی کودکان تأثیر به سزایی داشته و به دلیل این که گذشت زمان در اثرگذاری بیشتر آموزش ها در این بسته عامل مهمی می باشد، در دوره پیگیری این اثر نسبت به پیش آزمون هم مشهود است اما در مقایسه زوجی گروه

کنترل در هیچ‌یک از مراحل با توجه به نتایج و سطح معنی‌داری، بسته آموزشی اثرگذار نبوده است.

بحث

نگاهی تاریخی به مسئله فرزندپروری در آثار اندیشمندان، از دوران گذشته تا به امروز، نشان می‌دهد، این موضوع بسیار مورد توجه بوده و بر اهمیت و ضرورت آن تأکید شده است (Haji Deh Abadi, 2012). تربیت فرزند به‌منزله پاسداری از فطرت توحیدی کودک است (Heidari Naraq, 2009). این امر نه تنها از دیدگاه آموزه‌های اسلام بلکه از منظر تمام صاحب نظران جهان، حائز اهمیت است. این نکته وجه مشترک تمامی نقطه نظرات در این زمینه است که گفتار و کردار والدین، بر تربیت فرزندشان به‌طور مستقیم اثر دارد (Shariatmadari, 2000). در میان شیوه‌های متعدد تربیت، تربیت عاطفی، شیوه‌ای مؤثر بر رشد ابعاد مختلف وجود انسان من جمله جنبه معنوی، عقلانی و اجتماعی است. ریشه وجوه گوناگون ناهنجاری در جامعه، در دوران کودکی و نشأت گرفته از تربیت غلط است. بدین ترتیب، تربیت بر مبنای عواطف از نظر اسلام نه تنها برای فرد، بلکه برای خانواده و در ادامه، تشکیل جامعه متعالی بسیار حائز اهمیت است (Minagar, 2011). از طرفی با وجود ضعف‌ها و چالش‌هایی که بیش از هر چیز، حاکی از بی‌توجهی یا کم‌توجهی به عواطف و خالی بودن جایگاه تربیت عاطفی در نظام تعلیم و تربیت کشور است، پرداختن به بعد عاطفی و تعریف و تعیین جایگاهی برای تربیت عاطفی به‌ویژه در نظام تعلیم و تربیت ضروری است (Zeynali et al., 2017). تحقیقات بیانگر این است که کودکان تربیت‌یافته با روش عاطفی، در جامعه و در نقش‌های گوناگونی که دارند، موفق عمل خواهند کرد.

زمان طلایی یادگیری کلام در دوران زندگی، کودکی هر فرد است. محتوای کلام چه سخیف و زشت، چه زیبا و طیب، در حافظه کودک ثبت شده و در بروز درونیات او اثرات پایدار و گاه غیرقابل جبران به همراه دارد (Kian, 2015). از نظر رشد اجتماعی می‌توان گفت کلام در بافت مکالمات دوطرفه کودک و مراقب شکل می‌گیرد که این مسئله یکی از مهم‌ترین فرایندهای اجتماعی شدن کودک بوده و اکتساب زبان مبتنی بر

رشد مهارت‌های ارتباطی نیز هست (Owens, 2020). انسان که از طفولیت زندگی خود را آغاز می‌کند، در معرض انواع رفتارها و گفتارها قرار گرفته و به‌طور طبیعی مخاطب خانواده و محیط قرار می‌گیرد. هرچند بسیاری از مواردی که انسان با آن روبرو می‌شود، در ظاهر از جنس کلام نیست ولی به‌طور تکوینی طفل را در مواجهه با نوعی کلام قرار می‌دهد (Okhovat & Ghasemi, 2021). نطق کودک به‌واسطه کلام والدین قابل شکل‌گیری است، بنابراین پدر و مادری که با کودک خود رابطه عاطفی ندارند، طبیعتاً در تربیت فرزند خود دچار مشکل می‌گردند (Beheshti, 2000). زمانی که والدین کلامی را به کودک منتقل می‌کنند بر حواس، ادراکات و عواطف او سرمایه‌گذاری نموده و برای سنجش آن می‌توان از طریق گفتگو، رصد گزاره‌ها و اظهارات، درونیات کودک را موردبررسی قرار داد. بدین‌صورت که کلام پدر و مادر حواس، ادراکات و عواطف را به آثار طیب تبدیل نموده و گفتگو، گزاره‌ها و تعاریف و برونزات به شکل عمل و آثار صالح نمود می‌یابد (Okhovat, 2018).

با توجه به اینکه در فرهنگ ایرانی، تربیت عاطفی و اجتماعی کودکان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، همچنین با در نظر داشتن چالش‌هایی مانند تغییرات سریع اجتماعی و فرهنگی در ساختار خانواده‌ها، نیاز به رویکردهای تربیتی خاص و متناسب با شرایط محلی را برجسته می‌کند. مطالعاتی که در ایران انجام شده‌اند، نشان می‌دهند که آموزش مهارت‌های فرزندپروری اسلامی می‌تواند به بهبود کیفیت رابطه والد-کودک و بهزیستی روان‌شناختی والدین کمک کند؛ بنابراین تطبیق برنامه‌های تربیتی با فرهنگ ایرانی اسلامی ضروری است. بر این اساس بسته تربیت عاطفی مبتنی بر کلام به دلیل تمرکز بر تقویت ارتباطات عاطفی و کلامی بین والدین و کودکان و بهبود مهارت‌های کلامی و ارتباطی، می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا احساسات و افکار خود را بهتر بیان کنند و در ادامه تعاملات مثبت و کاهش تنش‌ها و تعارضات در خانواده را به همراه داشته باشد. از آنجاکه بسته مذکور بر مبنای ساختار کلام در قرآن طراحی شده است، با تأکید بر اصول تربیت اسلامی، مانند محبت، عدالت و هدایت به‌سوی توحید، منجر به ارتقای تربیت دینی

کودکان شده و در ادامه به افزایش احساس امنیت روانی و رشد معنوی و حقیقی آنها بینجامد.

علاوه بر کاربرد اولیه بسته آموزشی طراحی شده در بستر خانواده، در جهت بهبود مهارت‌های فرزندپروری والدین و ایجاد محیطی امن و حمایت‌کننده برای رشد کودکان، این بسته می‌تواند به عنوان یک ابزار آموزشی در مدارس و مراکز آموزشی تربیتی مورد استفاده قرار گیرد تا با افزایش مهارت‌های کلامی کودکان، روابط عاطفی مثبت بین دانش‌آموزان و معلمان را تقویت کند. علاوه بر این، مشاوران و روان‌شناسان می‌توانند این بسته را به عنوان یک ابزار درمانی برای کمک به خانواده‌ها در بهبود روابط عاطفی و کاهش مشکلات رفتاری کودکان مورد استفاده قرار دهند.

باتوجه به اهمیت رابطه والد-کودک و مهارت‌های ارتباطی، بسته‌های آموزشی متعددی تدوین شده است. یکی از این موارد بسته آموزش تعامل والد-فرزند برای اثرگذاری بر کیفیت دلبستگی کودکانی است که دارای تعامل مادر-کودک ناکارآمد می‌باشند. قنواتی، غضنفری، شریفی، نقوی و عابدی به مادران دارای فرزند 3 تا 6 سال، یک بسته آموزشی را با موضوعاتی مانند شناخت نیاز خود و کودک، آشنایی با ذهن آگاهی و خودمراقبتی، به کارگیری عشق در رابطه با کودک، درک علل زیربنایی رفتار کودک و رابطه همراه با عشق مادری را ارائه دادند. نتایج آموزش این بسته حاکی از آن بود که تعامل والد-فرزند بر کیفیت دلبستگی کودکان دارای تعامل مادر-کودک ناکارآمد تأثیری معناداری داشته است. در محتوای آموزشی این بسته از کاربرد عشق در رابطه با کودک و به کارگیری رفتارهای کلامی و غیرکلامی در جهت مراقبت از رابطه میان والد و فرزند استفاده شده است که به نوعی به اهمیت تربیت عاطفی اشاره داشته که از این رو با نتایج پژوهش حاضر همسو است.

همچنین نتایج پژوهش سینکی، ارجمندنیا، حسن‌زاده و خادمی (۱۳۹۴) با نتایج تحقیق حاضر هم‌جهت می‌باشد. در پژوهش مذکور، اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی به مادران دارای فرزند ۶ تا ۱۲ سال با اختلال نارسایی توجه /فزونکشی بر ارتقای تعامل والد-

کودک مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج آموزش این بسته نشان داد که مهارت‌های ارتباطی بر ارتقای تعامل والد-کودک اثر معناداری دارد و مؤلفه‌های تعارض، وابستگی را کاهش داده و سبب افزایش مؤلفه نزدیکی می‌شود.

در نهایت بررسی اثربخشی بسته تربیت عاطفی مبتنی بر کلام می‌تواند در پژوهش‌های آتی، بر متغیرهای دیگری مانند مدیریت استرس و کاهش اضطراب، کاهش پرخاشگری، ارتقای هوش هیجانی، افزایش پیشرفت تحصیلی و... مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

تشکر و سپاسگزاری

با تشکر از مساعدت‌های بی‌شائبه‌ی اساتید گران‌قدر خانم دکتر هاشمی و خانم دکتر فیاض که با حسن خلق و فروتنی ما را در این پژوهش یاری کردند.

ORCID

Mahdieh Dehghan Niri

Zahra Hashemi

Fatemeh Fayyaz

Fatemeh Baghersad

<https://orcid.org/0000>

<https://orcid.org/0000-0002-1424-7739>

<https://orcid.org/0000-0003-0490-179X>

<https://orcid.org/0009-0004-7406-3554>

References

- Abarashi, Z., Tahmasian, K., Mazaheri, M. A., & Panaghi, L. (2010). The impact of a psychosocial child development training program through improved mother-child interaction on parental self-efficacy and the relationship between mothers and children under three years old. *Journal of Research in Psychological Health*, 3(3), 1-11. [In Persian]
- Ali Mohammadi, Z. (2014). Emotional education of the child in the family from the perspective of the Prophet of Islam (Master's thesis). University of Isfahan. [In Persian]
- Beheshti, M. (2000). Emotional education from the perspective of Imam Ali. *Practical Issues in Islamic Education*, (4), 569-592. [In Persian]
- Gulay, H., & Onder, A. (2011). Comparing parental acceptance and rejection levels. *Behavior Sciences*, 15, 1818-1823.
- Haj Babaei, F. (2001). Emotional education from the perspective of Imam Ali. Tehran: Islamic Azad University. [In Persian]
- Haji Deh Abadi, M. A. (2012). Educational rights of the child in Islam. Qom: Research Institute of Hawza and University. [In Persian]
- Hashemi, S. A., & Saheb Zamani, A. (2024). Examining the foundations of emotional education from the perspective of Nahj al-Balagha. *Journal of Research and Studies in Humanities*. [In Persian]
- Heidari Naraqi, M. A. (2009). *Treatise on the rights of Imam Sajjad*. Qom: Mehdi Naraqi Publications. [In Persian]
- Hipl, K. A. (2001). Facilitating healthy parenting attitudes and behaviors among adolescents using filial therapy in high school curriculum (Doctoral dissertation). University of North Texas.
- Kian, M. (2015). Explaining the dimensions of child education in the family system from the perspective of Islam. *Journal of Applied Ethics Studies*, 11(40), 9-35. [In Persian]
- Kodjebacheva, G., Sabo, T., & Xiong, J. (2016). Intervention to improve child-parent-medical provider communication: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 166, 120-127.
- Marikhi Shahrivar, L., & Azimi, M. (2021). The importance and necessity of Islamic education and its role in improving the educational process in schools. In *Proceedings of the 1st International Conference on Educational Sciences, Psychology, Sports Sciences, and Physical Education* (pp. 1-11). Sari, Iran. [In Persian]
- Minagar, A. (2011). *Islamic ethics and education* (Vol. 5). Qom: Ebtekar Danesh Publications. [In Persian]
- Mousavi, S. R. (2013). Methods of emotional education from the perspective of the Holy Quran and Hadith with an emphasis on love, anger, and fear (Doctoral dissertation). University of Quran and Hadith. [In Persian]

- Okhovat, A. (2013). *Stages of social thinking development (from pre-birth to speaking)*. Tehran: Quran and Ahl al-Bayt Prophethood Publications. [In Persian]
- Okhovat, A. (2017). *The emergence of guardianship and discipline*. Tehran: Quran and Ahl al-Bayt Prophethood Publications. [In Persian]
- Okhovat, A. (2018). *Speak well with our children*. Tehran: Quran and Ahl al-Bayt Prophethood Publications. [In Persian]
- Okhovat, A., & Adib, M. (2019). *The document of the essentials of Tayyib child education*. Tehran: Quran and Ahl al-Bayt Prophethood Publications. [In Persian]
- Okhovat, A., & Ghasemi, M. (2021). *Analysis of the position of speech in the structure of humans*. Tehran: Quran and Ahl al-Bayt of Prophethood Publishing. [In Persian]
- Owens, R. E. (2020). *Language development: An introduction* (10th ed.). College of Saint Rose, Pearson Education. ISBN 9780135206485.
- Regev, D., & Snir, S. (2015). Objectives, interventions, and challenges in parent-child art psychotherapy. *The Art in Psychotherapy*, 42, 50-56.
- Shafipour, S. Z., Sheikhi, A., Mirzaei, M., & Kazemnezhad Leili, E. (2015). Parenting styles and its relation with children behavioral problems. *Journal of Holistic Nursing and Midwifery*, 25(76), 49-56. [In Persian]
- Shariatmadari, A. (2000). *Islamic education*. Tehran: Amirkabir. [In Persian]
- Shirvan, K. (2021). Construction and validation of the first period of development based on the Quranic development system (Master's thesis, University of Tehran, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran, Iran). [In Persian]
- Tabataba'i, S. M. H. (2007). *Al-Mizan* (M. B. Musavi Hamadani, Trans.). Qom: Islamic Publications Office. [In Persian]
- Vafadar, A., & Giyahi Gigaser, A. (2023). The role and importance of Islamic education in schools. In *Proceedings of the 1st International Conference on Psychology, Social Sciences, Educational Sciences, and Philosophy* (pp. 1-11). Babol, Iran. [In Persian]

استناد به این مقاله: دهقان نیری، مهدیه، هاشمی، زهرا، فیاض، فاطمه، باقرصاد، فاطمه. (۱۴۰۴). بررسی اثربخشی بسته آموزشی تربیت عاطفی مبتنی بر کلام بر متغیر توانایی کلام کودک، افزایش رابطه والد-کودک و تربیت اسلامی در مادران دارای کودک زیر ۷ سال، فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۶(۶۲)، ۷-۱۰۳. DOI: 10.22054/qccpc.2025.75934.3202

Counseling Culture and Psychotherapy is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی